

Handreiking voor het inzetten van een preventie- en zorgarrangement

**Van gekibbel
tot (v)chtscheiding**

In het nieuwe jeugdstelsel richten gemeenten hun eigen preventie- en zorgaanbod voor kinderen, jongeren en ouders in. Maar welke programma's, behandelingen en trainingen zijn er beschikbaar? Hoe staat het met de kwaliteit en de effectiviteit daarvan? En voor welke doelgroepen zijn de interventies geschikt?

Met een serie brochures biedt het Nederlands Jeugdinstituut handreikingen aan gemeenten die een samenhangend en dekkend preventie- en zorgarrangement willen samenstellen.

Elke brochure biedt een overzicht van erkende interventies op een bepaald gebied van opgroeien en opvoeden.

In deze brochure gaat het om relatieproblemen en (v)echtscheiding bij ouders. Welke gevolgen kan dat hebben voor daarbij betrokken kinderen en jongeren, en welke interventies kunnen ervoor worden ingezet?

Relatieproblemen en vechtscheidingen

In Nederland krijgen per jaar bijna zestigduizend minderjarigen en nog eens ruim tienduizend thuiswonende jongvolwassenen van 18 jaar of ouder te maken met de scheiding van hun ouders. Met scheiding wordt bedoeld: de beëindiging van een relatie tussen twee samenwonende partners. Het gaat dus zowel om echtscheidingen als om het uit elkaar gaan van ouders die ongehuwd samenwonen. Een scheiding is geen losstaande gebeurtenis, maar een proces dat meestal enkele jaren in beslag neemt. Dat proces begint ruim voor de feitelijke scheiding en duurt vaak tot lang daarna. Het is belangrijk dat jeugdigen en ouders in alle fasen van een scheiding een beroep kunnen doen op een passend hulpaanbod.

Ouders zijn in dit proces meestal sterk op zichzelf betrokken, zij worden er soms te veel door in beslag genomen. Mede daardoor is de periode voor, tijdens en na de scheiding voor kinderen niet gemakkelijk en vaak vol onzekerheden. Gemiddeld ervaren deze jeugdigen ongeveer tweemaal zoveel problemen vergeleken met jeugdigen uit intacte gezinnen, zowel op korte als op lange

termijn. Het gaat dan bijvoorbeeld om emotionele, sociale, of gedragsproblemen en lagere schoolprestaties. De gevolgen van een scheiding kunnen in ernst verschillen. Met ongeveer tweederde van de kinderen die een scheiding meemaken gaat het na verloop van tijd weer redelijk tot goed. Maar een derde van de jeugdigen ervaart de genoemde gevolgen in ernstige mate.

Een scheiding is altijd pijnlijk, en gaat vaak gepaard met veel conflicten en soms met geweld. Als een scheiding zeer conflictueus verloopt, en als ouders in een juridische strijd verwickeld blijven, wordt dat wel een 'vechtscheiding' genoemd. Vechtscheidingen leiden in sommige gevallen, nadat vrijwillige hulp en diverse gerechtelijke procedures niet geleid hebben tot overeenstemming tussen de ouders, tot een ondertoezichtstelling van het kind. Vechtscheidingen waarbij het kind getuige is van huiselijk geweld zijn een vorm van kindermishandeling. Voor interventies op dit gebied verwijzen wij naar de brochure *Van 'pedagogische tik' tot kindermishandeling*.

Effectieve interventies van licht naar zwaar

Er zijn diverse interventies ontwikkeld om de nadelige gevolgen van een ouderlijke scheiding bij jeugdigen te beperken. Interventies gericht op de jeugdigen zelf en interventies gericht op de ouders komen het meest voor. Deze bestaan vaak uit psycho-educatie, sociale ondersteuning en het vergroten van coping- en/of opvoedvaardigheden van jeugdigen en ouders. Een ander type interventie is mediation (bemiddeling). Daarbij worden onder leiding van een mediator onderhandelingen tussen ouders gevoerd. Het primaire doel van mediation is dat ouders afspraken maken over allerlei zaken die met de scheiding te maken hebben, zoals een goede (omgangs) regeling of ouderschapsplan. Het is belangrijk dat ouders

goed worden voorgelicht en zich ervan bewust zijn dat mediation de belangen van hun kinderen dient.

Op de volgende pagina's staan de beschikbare interventies op een rij, onderverdeeld van preventie tot intensievere hulp bij al ontstane (zware) problematiek. In de Databank Effectieve Jeugdinterventies is slechts een beperkt aantal interventies opgenomen die specifiek gericht zijn op scheidingsproblemen bij jeugdigen. We hebben hieronder daarom ook programma's en methodieken opgenomen die in de praktijk worden uitgevoerd, maar (nog) niet in de Databank Effectieve Jeugdinterventies zijn ondergebracht.

Interventies gericht op jeugd met een lichte verstandelijke beperking

Sommige kinderen of jongeren hebben een lichte verstandelijke beperking (LVB). Veel internaliserende en externaliserende problemen komen bij hen gemiddeld vaker voor. Om de begeleiding of behandeling beter te laten aansluiten, is kennis nodig over wat een LVB is en hoe daar rekening mee kan worden gehouden in de begeleiding of behandeling. Informatie over wat een LVB is, vindt u in de *factsheet Jeugdigen met een lichte verstandelijke beperking* van de Vereniging Orthopedagogische Behandelcentra (VOBC). Daarnaast heeft het Nederlands Jeugdinstituut werkzame factoren op een rij gezet in de publicatie *Wat werkt bij jeugdigen met een lichte verstandelijke beperking?*

Preventie en ondersteuning bij relatieproblemen

Preventieve interventies zijn geschikt voor situaties waarin er nog (bijna) geen problemen zijn, maar wel risico's daarop. Als er duidelijke signalen zijn van (ernstige) relatieproblemen en overwegingen om te scheiden, kan er gerichte informatie en hulp aangeboden worden. Een eerste ondersteuning bij relatieproblemen of het voorkomen van een scheiding bestaat uit een aantal gesprekken met bijvoorbeeld een hulpverlener van het algemeen maatschappelijk werk, de GGD, een centrum voor jeugd en gezin (CJG) of een wijkteam. Soms is lichte hulp nodig, wanneer er al wel problemen zijn maar deze nog hanteerbaar zijn. Ouders kunnen dan aan een programma voor relatieondersteuning deelnemen. De hierna genoemde interventies zijn bedoeld om een (problematische) scheiding te voorkomen en zijn gericht op ouders.

Emotionally Focused Therapy (EFT) is een internationaal bekende vorm van relatietherapie. In drie fasen leren partners hun communicatie- en gedragspatronen in de relatie beter te herkennen, te begrijpen en te doorbreken. De behandeling bestaat meestal uit een tot drie gesprekken per week, gericht op verbetering van de relatie. De duur van de therapie is verschillend en hangt af van de problemen.

EFT Houd me vast is een lichte vorm van EFT en bestaat uit acht bijeenkomsten.

www.eft.nl

Bij de **Family Factory - Tijd van je leven** staat het gezin-zijn centraal. In vijf workshops praten ouders met elkaar over hun gezinsleven en inspireren zij elkaar. Thema's die aan bod komen zijn onder andere verbondenheid, communicatie en timemanagement voor gezinnen. Ook wordt ingegaan op hoe ouders hun relatie goed kunnen houden en zelf in balans kunnen blijven.

www.familyfactory.nu

Triple P staat voor 'Positive Parenting Program' en is een methode voor opvoedingsondersteuning voor ouders met kinderen van 0 tot 16 jaar. Het is een laagdrempelig, integraal programma met als doel emotionele en gedragsproblemen bij kinderen te voorkomen door hun ouders opvoedvaardigheden aan te leren. In de module **Partnersteun** leren ouders samen één lijn te trekken, elkaar als partners te steunen in de opvoeding en samen conflicten op te lossen.

www.triplep-nederland.nl

Preventie en ondersteuning bij relatieproblemen

Interventie	Classificatie*	Doelgroep
Emotionally Focused Therapy	-	Ouders
Family Factory	-	Ouders
Triple P, module Partnersteun	-	Ouders

* Deze interventies zijn (nog) niet opgenomen in de Databank Effectieve Jeugdinterventies, en zijn dus (nog) niet geïndiceerd.

Hulp tijdens en na een scheiding

Bij ernstiger problemen kan het nodig zijn een intensievere interventie in te zetten. Jeugdigen krijgen tijdens deze interventies copingvaardigheden aangeleerd om beter met de scheiding te kunnen omgaan en ouders krijgen (opvoed)vaardigheden aangereikt om goed contact te houden met hun kind en om te kunnen gaan met het gedrag van hun kind. De interventies kunnen de ouders ook helpen om met hun eigen emoties om te gaan. In de overzichtstabel staat aangegeven of de interventie gericht is op de jeugdige, de ouder, de leerkracht en/of een andere professional uit de omgeving.

BOR Humanitas (Begeleide Omgangsregeling)

begeleidt gescheiden ouders bij het tot stand komen van een omgangsregeling met hun kind(eren) in de leeftijd van 0-12 jaar. Betrokken en getrainde vrijwilligers en een deskundige coördinator van BOR Humanitas begeleiden de ouders bij het opbouwen van de omgang en werken samen toe naar een zelfstandige omgangsregeling. De ondersteuning duurt gemiddeld drie tot zes maanden. www.humanitas.nl/project/bor-humanitas

!JES het brugproject is een preventieve cursus voor kinderen van 8 tot 12 jaar en hun ouders, rondom de periode van echtscheiding. Het doel is nadelige effecten van een scheiding op kinderen te voorkomen en/of te verminderen. De cursus bestaat uit zes bijeenkomsten voor kinderen en drie bijeenkomsten voor hun ouders. www.jijenscheiden.nl

Het **Kameleonprogramma** is een interventie voor kinderen van 8 tot 18 jaar die een jaar of langer geleden te horen kregen dat hun ouders gingen scheiden. Het programma bestaat uit zes groepsbijeenkomsten van 1,5 uur op school. Voor ouders wordt er een ouderbijeenkomst georganiseerd en zij krijgen in een persoonlijk gesprek met een coach informatie over het proces van hun kind en desgewenst tips en handreikingen voor het begeleiden van hun kind. Voor de doelgroep 8-tot-12-jarigen is er ook een gezamenlijke bijeenkomst voor ouders en kinderen. www.stichtingjongehelden.nl

Kinderen In Echtscheiding Situatie (KIES) is een spel- en praatgroep voor kinderen (8-18 jaar) van gescheiden ouders. Onder leiding van een KIES-coach werken de jeugdigen in acht bijeenkomsten aan het verwerken van de echtscheiding van hun ouders. En voor ouders zijn er informatiebijeenkomsten. KIES kent ook een aantal varianten voor bijzondere doelgroepen en zij organiseren ook gespreksgroepen en themabijeenkomsten voor gescheiden ouders.

www.kiesvoorhetkind.nl

Nieuw Gezin Nederland steunt nieuw samengestelde gezinnen om tot bloei te komen en een stabiel gezinsleven op te bouwen. De aanpak bestaat uit voorlichting en ondersteuning aan stiefgezinnen en iedereen die direct of indirect te maken heeft met nieuw samengestelde gezinnen.

www.nieuwgezin.info

OKEE-begeleidingstraject is een ondersteuningsprogramma in groepsverband voor jeugdigen in verschillende leeftijdsgroepen (4-6, 6-12 en 13-17 jaar). De interventie heeft als doel dat kinderen de scheiding van hun ouders beter verwerken en begrijpen, en leren omgaan met de gevolgen hiervan. Voor ouders is er een startbijeenkomst en zij nemen samen met de kinderen deel aan de afsluitende bijeenkomst.

www.okeebegeleidingstrajecten.nl

Ouderschap Blijft biedt ouderschapsbemiddeling en omgangsbegeleiding voor scheidende of gescheiden ouders en hun kinderen. Ouderschap Blijft wordt ingezet wanneer het ouders niet lukt om op eigen kracht een goede verdeling van de zorg- en opvoedtaken vorm te geven. Het doel is om een streep te zetten onder de strijd met de ex-partner, en gezamenlijk invulling te leren geven aan het ouderschap na de scheiding. De omgangsbegeleiding wordt ingezet wanneer er geen of problematische omgang is tussen de kinderen en de uitwonende ouder door (chronische) conflicten

tussen de ouders. De bemiddelingsgesprekken richten zich op herstel van de communicatie tussen de ouders aan de hand van onder andere psycho-educatie, mediatietechnieken, oplossingsgerichte gesprekstechnieken en motiverende gespreksvoering.

www.omgangskk.nl

Ouderschap na scheiding is een vorm van omgangsbemiddeling voor gescheiden ouders van minderjarige kinderen die niet op eigen kracht met elkaar kunnen samenwerken bij de opvoeding van hun kinderen. In maximaal tien gesprekken van gemiddeld een uur helpt een bemiddelaar ouders om constructiever te overleggen en samen te werken. Bij kinderen gaat het erom onbelast contact met beide ouders te kunnen hebben.

www.elker.nl

Positief Opvoeden voor gescheiden ouders is een oudertraining met als doel ouders die gescheiden zijn te ondersteunen bij de overgang naar een nieuwe gezinssamenstelling en de opvoedbalans te herstellen. In de eerste vijf sessies leren ouders vaardigheden voor het omgaan met de gevolgen van de scheiding: het verwerken van emoties, het ontwikkelen van copingvaardigheden en het omgaan met conflicten. Daarnaast leren zij om een goede balans te vinden tussen werk, gezin en ontspanning. Na deze sessies volgt in principe de reguliere **Triple P oudercursus** (zie onder 'Preventie en ondersteuning bij relatieproblemen').

www.triplep-nederland.nl

Stoere Schildpadden en Dappere Dino's (CODIP-NL) zijn groepsprogramma's voor kinderen van respectievelijk 4 tot 6 jaar en 6 tot en met 8 jaar oud, waarvan de ouders gescheiden zijn. In twaalf sessies leren kinderen omgaan met problemen en emoties rond de scheiding met als doel emotionele en gedragsproblemen zoveel mogelijk te voorkomen of te beperken.

www.stoereschildpadden.nl of www.dapperedino.nl

Villa Pinedo is het podium waar kinderen van gescheiden ouders hun ervaringen delen en volwassenen bewust maken van wat er in hun hoofd en hart omgaat. Gescheiden ouders volgen een online workshop waarin jongeren vertellen hoe zij de scheiding hebben ervaren en wat zij kunnen doen om hun kind voor, tijdens en na de scheiding te begeleiden. Voor docenten is een scheidingspakket beschikbaar waarin zij tools en tips krijgen aangereikt voor het begeleiden van leerlingen in een scheidingssituatie. www.villapinedo.nl

Zandkastelen is een preventieve interventie voor jeugdigen van 6-17 jaar waarvan de ouders zich in een echtscheidingssituatie bevinden. Het doel is problemen die hieruit kunnen voortkomen te voorkomen of verminderen, en de verwerking van de scheiding op gang te brengen. De interventie bestaat uit een eenmalige workshop voor kinderen en een ouderbijeenkomst. www.zandkastelen.nl

Hulp tijdens en na een scheiding

Interventie	Classificatie*	Doelgroep
BOR Humanitas	-	Ouders
!JES het brugproject	1	Kinderen, ouders (8-12 jaar)
Kameleonprogramma	-	Jeugdigen, ouders (8-18)
Kinderen In Echtscheiding Situatie (KIES)	1	Jeugdigen (8-18), ouders, leerkrachten
Nieuw Gezin Nederland	-	Kinderen, ouders, professionals
OKEE-begeleidingstraject	-	Jeugdigen (4-17), ouders
Ouderschap Blijft	-	Kinderen (0-12), ouders
Ouderschap na scheiding	-	Ouders
Positief Opvoeden voor gescheiden ouders	-	Ouders
Stoere Schildpadden (CODIP-NL)	-	Kinderen (4-6 jaar)
Dappere Dino's (CODIP-NL)	1	Kinderen (6-8 jaar)
Villa Pinedo	-	Kinderen, ouders, professionals
Zandkastelen	-	Jeugdigen (6-17), ouders

1 = door de Erkenningscommissie Interventies erkend als 'goed onderbouwd'

2 = door de Erkenningscommissie Interventies erkend als 'effectief volgens eerste aanwijzingen'

3 = door de Erkenningscommissie Interventies erkend als 'effectief volgens goede aanwijzingen'

4 = door de Erkenningscommissie Interventies erkend als 'effectief volgens sterke aanwijzingen'

5 = erkend door de Erkenningscommissie Gedragsinterventies van Justitie

* Deze interventies zijn (nog) niet allemaal opgenomen in de Databank Effectieve Jeugdinterventies, en zijn dus (nog) niet allemaal geclassificeerd.

Hulpverlening en bescherming bij een vechtscheiding

Interventies specifiek gericht op het voorkomen of aanpakken van vechtscheidingen zijn bijvoorbeeld *Kinderen uit de Knel*, *Kind uit de strijd* en *Complexe Scheidingen*. Het Lorentzhuis in Haarlem biedt systeemtherapie aan groepen vechtouders en hun kinderen. Verder is de hulpverlening bij deze problematiek veelal gericht op een combinatie van juridische stappen, interventies gericht op conflictbeheersing en beschermingsmaatregelen.

Kinderen uit de Knel is bedoeld voor gezinnen die verwickeld zijn in een vechtscheiding. In acht groepsbijeenkomsten werken ouders aan het doorbreken van de destructieve patronen. Daarbij gaan ze op zoek naar oplossingen voor steeds terugkerende problemen. Het welzijn van de kinderen staat hierin steeds centraal. Voor kinderen zijn er acht aparte groepsbijeenkomsten waarin zij spelenderwijs aan hun weerbaarheid werken. www.kinderenuitdeknel.nl

Kind uit de strijd gaat over de aanpak van geëscaleerde echtscheidingen in het gedwongen kader. De methodiek biedt jeugdbeschermers handvatten om de positie van het kind te versterken en is gericht op het ombuigen van de onderlinge strijd van ouders naar gerichtheid op het kind. www.bjzlimburg.nl

Complexe Scheidingen is een methodiek bedoeld voor jeugdbeschermers die werken met ouders en kinderen die als gevolg van de complexe scheiding van hun ouders onder toezicht zijn gesteld. De methodiek

biedt informatie, extra handvatten voor interventies en begeleidingsmogelijkheden om deze problematiek succesvol aan te pakken. www.jeugdzorgnederland.nl

Het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport heeft in het kader van het uitvoeringsplan 'Verbeteren situatie kinderen in een 'vechtscheiding' aan ZonMw gevraagd om vier gemeentelijke pilots uit te zetten om te experimenteren met het organiseren van (preventief) hulpaanbod door samenwerkende instanties aan gezinnen die te maken hebben met een (problematische) scheiding. Doel is om te bevorderen dat hulpverleningsinstanties snel signaleren dat een scheiding escaleert in een vechtscheiding zodat vervolgens snel de juiste hulp in wordt gezet: licht als het kan en zwaar(der) als dat moet.

De vier pilots zijn:

1. Samenwerken voor een effectieve aanpak van met conflict beladen echtscheidingen ("vechtscheidingen") in Midden-Brabant in samenwerking met het High Conflict Forum uit Toronto, Canada en de Veilige Haven.
2. Samenhangende aanpak (complexe) scheidingen in de Regio IJsselland.
3. Ouderschap blijft in Rotterdam; naar een optimale Rotterdamse multidisciplinaire samenwerkingsstructuur door betere signalering, screening en triage in de ondersteuning aan gezinnen en kinderen die met vechtscheidingen te maken hebben.
4. Kennisplatform Kind en Echtscheiding Noord Nederland.

Hulpverlening en bescherming bij een vechtscheiding

Interventie	Classificatie*	Doelgroep
Kinderen uit de Knel	-	Kinderen, ouders
Kind uit de strijd	-	Kinderen, ouders
Complexe Scheidingen	-	Kinderen, ouders

* Deze interventies zijn (nog) niet opgenomen in de Databank Effectieve Jeugdinterventies, en zijn dus (nog) niet geïnclassificeerd.

Ondersteuning nodig bij het inrichten van een preventie- en zorgarrangement?

In het nieuwe jeugdstelsel zijn gemeenten zelf verantwoordelijk voor een samenhangend en dekkend (zorg) aanbod. Een preventie- en zorgarrangement voor kinderen, jongeren en ouders is een lokaal of regionaal beschikbaar samenhangend pakket van algemene, preventieve en curatieve vormen van ondersteuning, zorg en hulp, waarvoor geldt dat het:

- ❖ het basisaanbod versterkt;
- ❖ goede ketensamenwerking bouwt rond kinderen, jongeren, gezinnen en basisvoorzieningen als scholen en opvang;
- ❖ een vroegtijdige aanpak realiseert van veelvoorkomende risico's en problemen rond opvoeding, ontwikkeling of opgroeien van de kinderen en jongeren;
- ❖ ernstige problemen bij kinderen, jongeren en ouders effectief aanpakt.

Het Nederlands Jeugdinstituut ondersteunt gemeenten en organisaties in de zorg voor jeugd bij het uitvoeren van vraag- en aanbodanalyses en het inrichten en organiseren van preventie- en zorgarrangementen. Kijk voor meer informatie op onze website en neem gerust contact op met een van onze medewerkers: www.nji.nl/gemeenten.

De in deze brochure opgenomen interventies zijn bedoeld als voorbeeld van een dekkend zorgaanbod van licht naar zwaar. De meeste interventies die we in deze brochure noemen zijn erkend door de Erkenningcommissie Interventies of de Erkenningcommissie Gedragsinterventies Justitie en op het moment van schrijven opgenomen in de Databank Effectieve Jeugdinterventies. Deze databank wordt beheerd door het Nederlands Jeugdinstituut. De databank bevat meer erkende interventies op dit terrein. Kijk voor een actueel en compleet overzicht in de databank: www.nji.nl/jeugdinterventies.

Meer informatie over wat werkt bij scheidingsproblemen is te vinden in het [dossier 'Scheiding'](#) op de website van het Nederlands Jeugdinstituut. In de [Richtlijn Scheiding en problemen van jeugdigen voor jeugdhulp en jeugdbescherming](#) staat ook een goed overzicht van interventies.

Om gemeenten te ondersteunen bij het inrichten van een preventie- en zorgarrangement ontwikkelde het Nederlands Jeugdinstituut een reeks handreikingen die u kunt raadplegen.

In die reeks verschenen tot nu toe de volgende brochures:

- ❖ Van dwars gedrag tot gedragsstoornis
- ❖ Van enkelvoudig opvoedingsprobleem tot multiprobleemsituaties
- ❖ Van 'geen zin hebben in school' tot 'schooluitval'
- ❖ Van gekibbel tot (v)chtscheiding
- ❖ Van onrustig gedrag tot ADHD
- ❖ Van 'pedagogische tik' tot kindermishandeling
- ❖ Van plagen tot pesten
- ❖ Van sociaal onhandig tot autisme
- ❖ Van vaak gespannen tot angststoornis

Het Nederlands Jeugdinstituut ondersteunt gemeenten en organisaties in de zorg voor jeugd bij het uitvoeren van vraag- en aanbodanalyses en het inrichten en organiseren van preventie- en zorgarrangementen. Kijk voor meer informatie op onze website en neem gerust contact op met een van onze medewerkers: www.nji.nl/gemeenten.

© 2015 Nederlands Jeugdinstituut

Auteurs Mariska Zoon en Inge Anthonijsz

Fotografie Martine Hoving, Patrick Sheándell O'Carroll (PhotoAlto)

Vormgeving Punt Grafisch Ontwerp

Nederlands Jeugdinstituut

Postbus 19221

3501 DE Utrecht

T (030) 230 63 44

E info@nji.nl

www.nji.nl